India's Security in 21st Century Strategies and Challenges

Prof. Dr. C. B. Bhange
Prof. Dr. Shikha Shrivastva
Dr. V. M. Suneela Shyam
Dr. Devidas Vijay Bhosale

All rights are reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the copyright holder.

Author ©	: **Prof. Dr. C. B. Bhange** **Prof. Dr. Shikha Srivastava** **Dr. V. M. Suneela Shyam** **Dr. Devidas Vijay Bhosale**
Publisher	: The Literati Council Publication Division 26, Moti Enclave, Aurangabad, Mathura, Uttar Pradesh
Phone	: 9810749840, 8700124880
Website	: www.theliteraticouncil.com
Book	: **India's Security in 21st Century Strategies and Challenges**
Edition	: 2023
ISBN	: 978-93-5470-993-7
Price	: 1199/-
Printed By	: Swaranjali Printers

CONTENTS

Particulars .... Page No.

1. Changing Geopolitical Situation in South Asia and Its Impact Over India- Emamul Mondal 1
2. Current Challenges to Indian Foreign Policy- Dr. Rajni Dubey and Divya Khare 6
3. Presence Of Superpowers in Indian Ocean- Atanu Ghosh 12
4. India's Internal Security: Political and Challenges- Dr. Vivek Pathak 18
5. SAARC, Role of India in SAARC- Major Dr. Sanjay Choudhary ..24
6. New Vistas in International Relations for Next Generation of India - Swapan Hati 34
7. India-Israel Strategic Partnership: Opportunities and Challenges- Dr. Lakhan Singh Kushre 40
8. Importance And Management of Food and Nutrition in Disaster Management- A Brief Review - Aarti Malhosia and Deepa Malviya 50
9. Women Insecurity and Women Safety- Gayatri Hatiboruah 57
10. BCIM Economic Corridor: A Case of India-China Regional Hegemony- Pintu Kumar Mahla 62
11. Chinas String of Pearls Policy and Its Implications on India's Maritime Security- Dr. Devidas V. Bhosale and Prof. Dr. Chandrakant B. Bhange 68
12. दक्षिण एशिया में बदलती भू-राजनीति की स्थिति एवं भारत पर प्रभाव- डॉ. विनी शर्मा .. 73
13. बदलता विश्व परिदृश्य और भारत की सुरक्षा- अनिल कुमार 78
14. संयुक्त राष्ट्र संघ का पुनर्गठन: स्थाई सदस्यता हेतु भारत की दावेदारी का मूल्यांकन-

डॉ. श्रवण कुमार त्रिपाठी 85
15. भारत में अपशिष्ट प्रबंधन (पर्यावरण के विशेष संदर्भ में)- डॉ राजेश मौर्य 91
16. विज्ञान व प्रौद्योगिकी और भारत की राष्ट्रीय सुरक्षा- अनिल कुमार 102
17. बस्तर में नक्सलवाद एवं राष्ट्रीय सुरक्षा, समस्या और समाधान- डॉ. प्रवीण पाठक 109
18. इस्लामिक आतंकवाद: अवधारणा, स्वरूप एवं भारतीय सुरक्षा- डॉ. प्रवीण कुमार झा . 114
19. हिन्द महासागर में भारत की रूचि- डॉ. दिलीप कुमार मौर्य और डॉ. पप्पू चौधरी 120
20. "25 जनवरी: राष्ट्रीय मतदाता दिवस"- डॉ. ममता पाण्डेय..............................129
21. "महात्मा गांधी की पुण्यतिथि पर विशेष (30जनवरी)"- डॉ. ममता पाण्डेय 132
22. अनुच्छेद 370 के उपरांत जम्मू-कश्मीर की संवैधानिक स्थिति का भारत की राष्ट्रीय सुरक्षा के परिपेक्ष्य में विश्लेषण- डॉ. शिखा श्रीवास्तव और शशांक मिश्रा.......................135
23. "नेताजी सुभाषचंद्र बोस"- डॉ. ममता पाण्डेय..145
24. "ईशान्य भारतातील उग्रवाद आणि भारतीय राष्ट्रीय सुरक्षा समस्या"- प्रो. डॉ. एन. झेड. पाटील...148
25. भारताची शस्त्रसज्जता- प्रा. डॉ. बापुराव आंधळे 158

Late Ramesh Warpudkar Arts, Commerce & Science College
Sonpeth Dist.Parbhani (M.S.)

Late Ramesh Warpudkar Arts Commerce & Science College
Sopneth
Dist.Parbhani
(M.S.)

25

भारताची शस्त्रसज्जता

प्रा. डॉ. बापुराव आंधळे
राज्यशास्त्र विभाग
कै.रमेश वरपुडकर महाविद्यालय सोनपेठ जि.परभणी

प्रस्तावना :- लष्करी सामर्थ्याशिवाय मुत्सद्देगिरीला काहीही अर्थ नसतो.प्राचीन काळापासून ते आजपर्यंत जे काही युद्ध झाले त्यात शस्त्रसज्ज असलेल्या राष्ट्राचा विजय झाला आहे.प्रभू रामचंद्राने रावणावर मिळवलेला विजय असो किंवा पांडवांनी कौरवांचा केलेला पराभव असो हे सर्व शस्त्रास्त्रांच्या सज्जतेचा परिणाम आहे.यामुळेच मेजर जनरल थापलियाल या आपल्या ग्रंथात युध्दाचे विश्लेषण ' इंडियन डिफेन्स रिव्ह्यू ' करताना म्हणतात,जागतिक शक्ती होण्याची मनिषा असणार्या राष्ट्रांसाठ" ी संरक्षण सज्जता अनिवार्य आहे." राष्ट्राचे सार्वभौमत्व कायम ठेवण्यासाठी आणि स्वातंत्र्य अबाधित राखण्यासाठी राष्ट्र शस्त्रसज्ज असणे आवश्यक आहे. शस्त्रास्त्रांवरुन राष्ट्राच्या सामर्थ्याची ओळख होते.

सन १९६२ मध्ये भारताला चीनकडून युध्दात पराभव पत्करावा लागला.पण नंतरच्या काळात भारताने आपल्या संरक्षण सज्जतेवर भर देण्यास सुरुवात केली.पुढे १९६५,१९७१ आणि १९९९ च्या पाकिस्तान बरोबरच्या युध्दात भारताने आपली संरक्षण सज्जता सिध्द केली.आणि आज भारत जगातील शस्त्रसंपन्न राष्ट्रांच्या यादीत वरच्या स्थानावर आहे.एकेकाळी संरक्षण सामग्री आयात करण्यात अग्रेसर असलेला भारत शस्त्र सामुग्री निर्यात करणारा देश झाला आहे.पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी २०१४ पासून संरक्षण क्षेत्रात भारताला स्वयंपुर्ण करण्यासाठी ची घोषणा केली आहे 'आत्मनिर्भर भारत' आणि 'मेक इन इंडिया'.

पहिले महायुद्ध असो अथवा दुसरे महायुद्ध यात शस्त्रसंपन्न राष्ट्रांचा विजय झाला.तसेच त्यानंतरच्या काळात जे शीतयुद्ध झाले ते सुद्धा अमेरिका आणि सोव्हिएत रशिया या दोन शस्त्रसंपन्न राष्ट्रांमध्ये लढले.रशियाच्या पतनानंतर अमेरिका ही एकमेव महासत्ता राष्ट्र म्हणून टिकून राहिली.

शस्त्रसज्जतेत भारताचे स्थान :- भारतीय संरक्षण क्षमतेचा अभ्यास करता असे दिसून येते की, भारतीय लष्कर संख्याबळाच्या दृष्टीने जगात दुसर्या क्रमांकाचे आहे.तर नौदल सातव्या क्रमांकाचे आणि हवाई दल चौथ्या क्रमांकाचे आहे.भारतीय लष्कराची विभागणी तिन दलात केली आहे.यात पायदळनौदल आणि , हवाई दल असे विभाजन केले आहे.या तिन्ही दलाचे प्रमुख राष्ट्रपती असतात.

भारत सर्वाधिक संरक्षण सामग्री रशिया२०२३ .अमेरिका इस्रायल व फ्रान्स या देशाकडून आयात करतो , च्या अंदाजपत्रकानुसार ७६.६ अब्ज डॉलर एवढे भारताचे संरक्षण बजेट आहे. भारत सरकारच्या एकूण